

Nataša Bajić Žarko

PRILOG PROUČAVANJU TRGOVAČKIH VEZA SPLITA I BOSNE KRAJEM XVIII I POČETKOM XIX STOLJEĆA

Presudni značaj u razvitku splitske trgovine imala je izgradnja lazareta krajem XVI. stoljeća. Otada Split ima važnu trgovačku ulogu između istoka i zapada, tj. postaje glavna tranzitna luka između Turske i Venecije. Nakon otvaranja splitske skele trgovina se naglo razvija. Taj zamah se osjećao sve do Kandijskog rata, pa se taj period naziva »zlatno doba splitske trgovine«.¹⁾

Takav procvat trgovine Splita s Turskom podržavali su i poticali Mlečani želeći na taj način nadoknaditi gubitak smanjene trgovine s Levantom, a ujedno i suzbiti konkurenciju Dubrovnika koji je do tada bio glavna uvozna i izvozna luka Turske na Jadranu. Sklopivši trgovački ugovor s Turskom o prometu kroz splitsku skelu²⁾ Mlečani su uspjeli, potisnuti Dubrovnik.

Preko splitske luke odvijala se sva trgovina turskog zaleđa, a sa zapada se uvozila roba koja je Turskoj bila potrebna.³⁾ Trgovački promet je tekao uglavnom kopnom i to karavanama. Roba je stizala iz Sarajeva, Banje Luke, Travnika, Visokog, Livna, Mostara, Beograda, Požege, Budima.⁴⁾

U splitsku luku su dnevno stizale 2—3 karavane sa stotinama konja natovarenih robom.⁵⁾ Bosanski trgovci su u Split donosili: vosak, vunu, krzno, kožu, razne vrste sukna, pokrivače, bakar, željezo, nešto auripigmenta, svilu, suhe goveđe jezike, šljive i drugo.⁶⁾ Osim toga oni su snabdijevali Dalmaciju mesom, volovima, janjcima, svinjama, konjima.⁷⁾ Iz Dalmacije se u Bosnu izvozila: riba, vino, rakija, smokve, ulje, masline.⁸⁾

Tako živ promet Splita odvijao se većim ili manjim intenzitetom za čitavo vrijeme mletačke vlasti. Zastoj je jedino nastajao za vrijeme ratova i epidemija zaraznih bolesti kada se skela zatvarala, ali čim bi opasnost minula trgovina bi opet oživjela.

Krajem XVIII. stoljeća nastaju nove političke prilike u Evropi. Venecija prestaje biti glavni trgovački centar za splitsku robu, a Turska usmjerava svoju trgovinu ne samo na Jadran već i na druge obale. Sve to nije utjecalo na trgovački život splitske luke koji se nastavlja i za I. austrijske vlasti.

Današnja saznanja o trgovačkim vezama Splita i Bosne od kraja XVIII. i početka XIX. stoljeća dosta su oskudna. Zahvaljujući sačuvanom ekonomsko-političkom protokolu Pomirbenog suda u Klisu⁹⁾ za godine 1798, 1799, 1800, 1801, 1805, 1806, moguće je nešto više saznati o privrednim prilikama ovih dviju susjednih pokrajina koje su oduvijek bile ekonomski ovisne, a stoljećima odvojene političkim granicama.

Uz političke i zdravstvene podatke u protokolu, osobito su vrijedni izvještaji o karavanama koje su preko Bilog briga, Sinja stizale u Klis da bi odatle kretale za splitski lazaret. Navedena su imena vodiča karavana, provenijencija robe, vrsta robe, broj pratnja i konja.

Karavane su u Split dolazile iz nekoliko pravaca: iz Sarajeva preko Duvna, iz Banje Luke, a najčešće starim karavanskim putem preko Bilog-briga, Sinja, Klisa.¹⁰⁾ Na svom putu od granice pa do splitskog lazareta karavane su pratili vojnici da bi onemogućili okolnom stanovništvu pristup karavanama zbog eventualnog širenja zaraze. Prije ulaska u klišku bazanu¹¹⁾ jedan od vojnika je morao dostaviti koncellaru podatke o karavani. Na taj način bilo je moguće kontrolirati i njihov povratak. Smještene u kliškoj bazani karavane su bile i danju i noću pod prisмотрom straže. Naročito se strogo pazilo na zdravstveno stanje. Kad se 8. X. 1798, god. proširila vijest o pojavi zaraze u Sarajevu i Fojnici, u Kliškoj bazani je postavljen jedan poslužnik »fante«, zadužen za zdravstvo, koji je morao redovito obavještavati vlasti u Zadru »Regio governo di Zara« o kretanju zaraze.¹²⁾

O strogim zdravstvenim mjerama u Kliškoj bazani ilustriraju slijedeći podaci. Na povratku karavane Jakova Treba iz Splita, 4. X 1799. god. primijećena je iznemoglost jednog konja. Karavana je nastavila put prema Sinju, a konj je ubijen i spaljen. 28. VIII 1799. pojavila se bolest goveda u Kupresu i proširila se u Košute, Kamensko i Dugopolje. Tada su u Klisu postavljene straže i zabranjeno je dovodenje goveda iz turskih krajeva. Svako dopremanje goveda, iz mjesta u kojima nije bilo zaraze, u klišku klaonicu Majdan bilo je jedino moguće uz liječničku dozvolu koju je izdavao »medico fisico« Antonio Ribolli.¹³⁾

Prema podacima iz spomenutog protokola, doznajemo da je roba najviše stizala iz Sarajeva, zatim Livna, Travnika, Jajca, Kupresa, Vareša i Skoplja. U razdoblju od šest godina spominju se imena 200 vodiča karavana. Većina njih se spominje nekoliko puta ili jednom, a dvadeset stalno. Njihovi tereti su mnogo veći od ostalih, a koji put su im karavane imale čak 245 konja. Kod karavana se gotovo uvijek primjećuje nerazmjer između broja konja koji su nosili robu i onih koji su bili natovareni hranom za opskrbu. Uz konje za teret i opskrbu obavezno su bili i konji za jahanje.

Najvredniji podaci o robi koja je dopremana u Split prikazani su na slijedećim tabelama.

Iz ovog pregleda vidljivo je da glavninu bosanske izvozne trgovine za Split čini vosak, kordovani, šljive, koža, gunjevi. U manjim količinama je dopremano žito, kukuruz, sir, jabuke, orasi, govedi jezici i drugo. U popisu se nalazi i kava. Bosanski trgovci su kavu nabavljali u Dubrovniku i odnosili je u Sarajevo, a odatle u Split. Sredinom XVIII. stoljeća postoje podaci da se kava uvozila u Split, Trogir i Zadar iz Mletaka i to

GODINA 1798.		GODINA 1799.		GODINA 1800.	
roba	broj konja	roba	broj konja	roba	broj konja
vosak	192	vosak	642	vosak	774
kordovani ^{13a)}	228	kordovani	394	kordovani	147
šljive	253	šljive	685	šljive	209
žito	11	žito	58	žito	46
sir	2	sir	9	kukuruz	4
goveđi jezici	2	kukuruz	7	goveđi jezici	4
kava	19	orah	15	riža	3
goveđa koža	25	lješnjak	3	jabuke	9
vuna	130	grah	4	orah	19
gunjevi	39	kava	20	kava	30
selamichia ¹⁴⁾	10	koža goveđa	274	sir	2
lule	2	koža zečja	89	koža goveđa	77
željezo	79	vuna	45	koža zečja	9
mutapi ¹⁵⁾ — pokrivači		gunjevi	68	vuna	83
za konje	1	pamuk	20	pamuk	3
gemelie ¹⁶⁾	1	aba ³⁾	1	gunjevi	150
konji	13	mutapi	9	košulje	1
		košulje	1	mutapi	10
		gemelie	1	trstika	1
		lule	4	selamichia	40
		sedla	2	auropigment	2
		košare	1	željezo	46
		željezo	72		
		selamichia	40		

GODINA 1801.		GODINA 1805.		GODINA 1806.	
roba	broj konja	roba	broj konja	roba	broj konja
vosak	356	vosak	315	vosak	109
kordovani	98	žito	24	kordovani	195
šljive	388	kordovani	399	šljive	93
žito	11	šljive	305	žito	38
kukuruz	4	žito	24	kukuruz	19
goveđi jezici	1	kukuruz	26	sir	3
jabuke	13	sir	9	goveđi jezici	1
sir	5	orah	48	suho meso	
kava	9	kava	26	orah	
orah	24	koža gov.	13	jabuke	
koža gov.	123	koža zeč.	30	kava	
koža zeč.	2	gunjevi	40	koža goveđa	
koža mač.	2	vuna	805	koža zečja	
vuna	3	košare	1	vuna	
gunjevi	62	selamichia	2	gunjevi	47
mutapi	13	željezo	95	selamichia	6
košulje	4	motike	1	željezo	93
lule	3	drvo	1		
selamichia	26				
željezo	2				
željezne peke	1				

u većim količinama. Jedan dio je podmirivao domaće potrebe, a ostalo se prodavalo u turske zemlje.¹⁸⁾

Slika o trgovini Splita i Bosne prema datim podacima je jednostrana, jer nemamo zabilježenu robu što se iz Splita nosila u Bosnu.

Na svom povratku iz Splita karavane su bile evidentirane, ali ne i vrsta tereta koje su prenosile. Postoje jedino dva podatka o robi koja je dolazila iz Splita. 29. VIII. 1806. karavana Smaje Vezialjića sa 130 konja prenosila je barut »polvere di canon« i 3. X. 1806. karavana Jure Sarića imala je 118 konja natovarenih, također. barutom.

Brojnost karavana, te obilje i raznovrsnost robe koja je dopremana u Split, pokazuje da je trgovina trajno živjela bez obzira na političke promjene ovog kratkog vremenskog razdoblja. Za vrijeme II. austrijske uprave i to od 1815. godine karavane su bile zabranjene iz zdravstvenih razloga da bi tek 1845. trgovački promet karavanama ponovo bio uspostavljen.¹⁹⁾

BILJEŠKE :

- 1) Čiro Čičin Šain: Pisma Marka Kavanjina splitskog trgovca iz prve polovine XVII stoljeća, Starine, knjiga 49, JAZU, Zagreb 1959, str. 107.
- 2) Grga Novak: Split u svjetskom prometu, Split 1923., str. 91.
- 3) Seid Traljić: Trgovina Bosne i Hercegovine s lukama Dalmacije i Dubrovnika u XVII. i XVIII. stoljeću, Pomorski zbornik I, Zagreb 1962., str. 360.
- 4) Seid Traljić: Izvoz bosanske robe preko splitske luke u XVIII. stoljeću, Pomorski zbornik, knjiga 3, Zadar 1965., str. 809.
- 5) Duško Kečkemet: Zaštita od epidemije u Splitu, Sanitarni kordon nekad i danas, Zbor liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, Zagreb 1978., str. 74.
- 6) Seid Traljić: Izvoz bosanske... (isto), str. 809.
- 7) Grga Novak: (isto), str. 140.
- 8) Grga Novak: (isto), str. 157, 158.
- 9) Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu. Protocollo economo-politico del Giudice di Pace di Clissa, sig. 49 h 11. Zahvaljujem kolegi Arsenu Duplančiću, koji me upozorio na ovaj izvor.
- 10) Grga Novak: (isto), str. 153.
- 11) U Klisu su postojale dvije bazane: jedna se nalazila na položaju Peruča sjeveroistočno od tvrđave, a druga na položaju zvan Megdan sa sjeverne strane tvrđave. Arsen Duplančić: Splitska bazana, Rad sa simpozija Povijest zdravstva u Dalmaciji, održanog u Trogiru 12. i 13. X. 1987.
- 12) Kliški providur, sig. JU/AK/14, HAS.
- 13) Kliški providur, sig. JU/AK/15, HAS.
- 14a) Kordovan je bio vredniji od kože zvane »pelle« ali bez umjetničke obrade. To je čvrsta koža, otporna na vremenske prilike. Danica Božić Bužančić: Privredni i društveni život Splita u XVIII. stoljeću, Zagreb, 1982., str. 42.
- 14) Selamichia — vjerojatno se radi o salamičiji — sredstvu za otvor, purgativ koji se pravi od osušenog lista istoimene biljke senna acutifolia. Abdulah Škaljić: Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo 1966., str. 557.
- 15) Mutapi su služili za pokrivanje konja kao zaštita od kiše i hladnoće, a pravili su se od kostrijeti. Dušan Drljača: Mutapčije u Mrkonjić gradu, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo 1957., str. 59.
- 16) Gemelije — su vjerojatno dio konjske opreme. Dem — odnosno turski gem znači žvale. To je metalna prečaga na uzdi koja se stavlja konju u usta poprijeko iznad jezika. Abdulah Škaljić: (isto), str. 248. Postoji mogućnost da se radi i o gumenoj obući (gumaši) za koje se termin demelije još uvijek upotrebljava u Dalmatinskoj zagori.